

di. Gülek'e çekilirken Niğde, Karaman ve Ereğli civarını yağmaladı. Çukurova savaşlarında daha başarılı olmasına rağmen Kayıtbay, askerî ihtiyaçları temin hususunda karşılaştığı zorluklar sebebiyle barış için Tunus Hafsî sultanı başta olmak üzere bazı hükümdarların aracılığına başvurdu. Sonuçta Osmanlılar'la on beş yıl süreli bir barış imzalandı (896/1491). Dulkadirî Beyi Alâüddeve de bundan sonra iki tarafla dostane ilişkiler kurmaya çalıştı. Kayıtbay ertesi yıl, Endülüs'teki son İslâm devleti olan Nasrîler'in (Benî Ahmer) yardım talepleri karşısında ülkesindeki hıristiyanları cezalandırmaya veya hıristiyanların Suriye ve Filistin'e girmesini yasaklamaya yönelik neticesiz kalan birtakım tehditler dışında bir şey yapmadı. Zira o sırada devletin güçlü bir donanması da bulunmuyordu. Kayıtbay 27 Zilkade 901'de (7 Ağustos 1496) vefat etti.

Saltanatının son dört yılını savaşız geçiren Kayıtbay, gerek savaş masraflarını gerekse sayıları büyük rakamlara ulaşan eserleri için yapılan büyük harcamalar yüzünden iyice bozulan ekonomiyi düzeltmek amacıyla çok gayret göstermişti. Kaynaklarda, mevcut gelirlerin yetmemesi üzerine Kayıtbay'ın para toplamak hususunda zora başvurduğu, zenginleri sıkıştırıp mal müsaderelerinde bulunduğu, vakıf veya şahıslara ait gayri menkullerden vergiler aldığı, hububat tâcirleri üzerine ağır vergiler koyduğu ve yine bir nevi ihtiyat kuvveti olan evlâd'ü'n-nâsı cepheye göndermekten muaf tutmak karşılığında vergiyi bağladığı belirtilir. Onun saltanat dönemi bazı tarihçilerce Burcî Memlûkleri'nin en parlak devri sayılır.

Kaynaklarda âdil, cesur, ileri görüşlü, ilme ve ilim adamlarına değer veren bir hükümdar olarak tanıtılan Kayıtbay pek çok imar hareketinde bulunmuştur. Ülkesindeki maddî sıkıntılara rağmen Mısır, Hicaz ve Suriye'de pek çok cami, medrese, tekke, köprü ve kale inşa ettirmiştir. Yangın geçiren Mescid-i Nebevî'yi yenilemiş, Mekke ve Medine'de Harem'e bakan birer medrese yaptırmıştır. Bu eserlerden bazıları günümüze ulaşmıştır. Bunlar arasında özellikle türbesinin de içinde bulunduğu Kahire kapısındaki camisi en tanınmış olanıdır. Bu külliye, sadece Memlûk mimarisinin değil aynı zamanda İslâm mimarisinin en güzel örneklerinden sayılır (bk. KAYITBAY KÜLLİ-

Kayıtbay'ın Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki kılıçları ve baltası

YESİ). Seyahati seven Kayıtbay Dicle ve Fırat boylarına kadar seyahatler yaptı. Bu arada hac görevini de ifa ederek Burcî Memlûkleri döneminin bu görevi yerine getiren tek sultanı olma özelliğini kazandı. Kayıtbay, hayatı boyunca tek bir kadınla evli kalması ve tahttan indirilmiş sultanlara, yakınlarına ve isyan eden bazı emirlere iyi davranmasıyla da tanınır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ecâ, *el-İrâk beyne'l-Memâlik ve'l-Ş-mâniyyine'l-Etrâk ma'a rihleti'l-emîr Yaşbek min Mehdi ed-Devâdâr* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1406/1986; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 210-217; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmî'*, V, 201-211; Şehâbeddin İbnü'l-Cey'ân, *el-Kavlü'l-müs-tağrafî fi seferi mevîlâna'l-Meliki'l-Eşref* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablusşam 1984; İbnü's-Şihne, *el-Bedrü'z-zâhir fi nuşratil-Meliki'n-Nâsır* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1403/1983, s. 35-44; Abdülbâsîr el-Malâti, *Nüzhetu'l-esâtîn fi men veliye Mısır mine's-selâfîn* (nşr. M. Kemâleddin İzzeddin Ali), Kahire 1987, s. 143-146; İbn İyâs, *Bedâ'i'ü'z-zühür*, III, 3-332; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih* (nşr. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1979, III, 208, 242-243, 250, 266-273; Ahmed b. Yûsuf el-Karamânî, *Ahbarü'd-düvel ve âşârü'l-üvel fi't-târih* (nşr. Ahmed Hutayt - Fehmî Sa'd), Beyrut 1412/1992, III, 37-42; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 297-300; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 55-56; Sa'id Abdülfettâh Âşûr, *el-Eyyûbiyyün ve'l-Memâlik*, Kahire 1990, s. 286-291; İsmail Yiğit, *Siya-sî-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, VII, 120-123; G. Wiet, "Deux princes ottomans à la cour d'Égypte", *BIE*, XX (1938), s. 137-150; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi", *TTK Belleten*, XXXI/123 (1967), s. 345-373; İsmâil Ahmed İsmâil, "Medresetü's-Sultân Kayıtbay fi Mescidi'l-Ĥarâm", *el-'Arab*, XIV, Riyad 1979-80, s. 82-95; Sobernheim, "Kayıtbay", *JA*, VI, 462-464; a.mlf. - [E. Ashtor], "Ĥâ'it Bâ'y", *El²* (Fr.), IV, 483-484; Refet Yınanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, IX, 553-557.

İSMAİL YİĞİT

KAYITBAY KÜLLİYESİ

XV. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen bir Memlûk külliyesi.

Memlûk mimarisinin en göz alıcı eserlerinden olup Çerkez (Burcî) Memlûk sultanlarından Kayıtbay tarafından 877-879 (1472-1474) yıllarında yaptırılmıştır. Cami-medrese, sebilküttâb (sebil-mekteb) ve türbenin yanı sıra birtakım tâli birimlerden oluşan külliye, Fâtîmî dönemi surlarıyla kuşatılmış olan eski Kahire'nin kuzeybatısında, surlarla Mukattam dağı etekleri arasındaki geniş mezarlık alanında yer alır. Sultan Kayıtbay'ın saltanatı, XIV. yüzyılda el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un saltanatı gibi, yaptırdığı mimari anıtlarda bir üslûbun gelişimine imkân tanıyacak kadar uzun ve istikrarlıydı. Bu devrin mimarisi devâsâ olmayıp daha ziyade oranların inceliğine ve zarif süsleme ayrıntılarına önem veriliyordu. Diğer mezar külliyelerinin çoğu gibi Kayıtbay'ın külliyesi de hepsi günümüze kadar ulaşmamış birçok yapıdan meydana gelmekteydi. En iyi korunmuş olanı, aynı zamanda medrese olarak adlandırılan ana bina cami ile bâninin türbesidir.

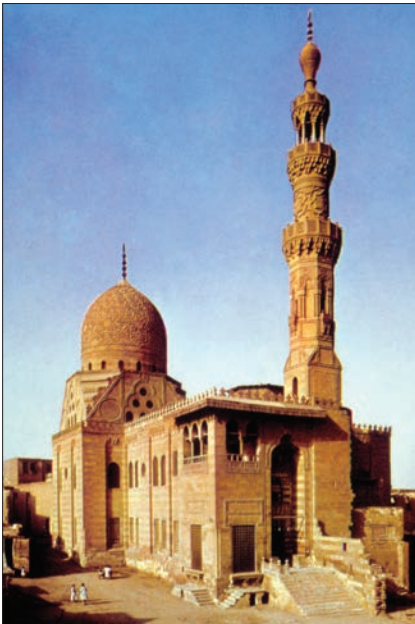
Nisbeten küçük bir yapı olan caminin iki bağımsız cephesi vardır. Güney cephesindeki taçkapı üç merkezli bir kemerle sahip olup kavsara kısmı "ablak" denilen renkli taş kakkalarla ve bir miktar sarkıtlı bezelidir. Taçkapının solunda sebilküttâb, sağında ise minare yer alır. Yapının güneydoğu yönünden türbenin geniş olmamakla birlikte görkemli kubbesi göze çarpar. Kubbenin taş oyma süslemesi, merkezî kubbenin tepesinde bulu-

KAYITBAY KÜLLİYESİ

nan ve bir takke gibi kubbenin yarısından azını kaplayan geniş bir geometrik yıldızdan oluşur. On altı kollu olan bu yıldızın uçlarıyla kubbe tabanı arasındaki alan daha küçük yıldızlarla doldurulmuştur. Arabeskler ve bitkisel süsleme şemaları, yıldız meydana getiren geometrik hatların arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Kubbe kaidesine doğru yıldız şeması düz çizgilerden ve arabesklerden oluşan ikili bir kompozisyona dönüşür. Taştan inşa edilen ince ve zarif minare yüksek kabartma yıldızlarla bezelidir. Soğan biçimindeki kubbeciğinin boyun kısmında burmalı bir şerit bulunur. Sebîl zengin biçimde boyalı ve yaldızlı ahşap bir tavana sahiptir. Sebîlin giriş bölümünde taşan bir sekîyle fildişi kakmalı ahşap kanatları olan bir dolap vardır.

Su küplerinin soğuk muhafaza edildiği, ahşap kafesli kanatlara sahip girintinin yanında, iç mekâna ulaştıran geçidin üzerinde özellikle göz alıcı olan şemsiye biçimli kavsara bulunmaktadır. Cami, birbirine eşit olmayan iki eyvanı ve iki yan girintisiyle kâa planı sergiler. Bütün bu mekânlar mermer zeminler, renkli mermerden alt duvar kaplamaları (lambriler), stukolar ve renkli camlı pencerelerle zengin biçimde süslenmiştir. Merkezî mekânın üzerinde yer alan, canlı renklerle boyalı ahşap tavan ve aydınlık feneri diğer bölümlerle birlikte onarım geçirmiştir.

Kayıtbay Camii – Kahire / Mısır

Kayıtbay Camii'nin taçkapısı

Taştan olan mihrapta, taçkapının kavsarasında görülenlere benzeyen renkli taş kakma süsleme şemaları vardır. Kapalı avlunun köşelerindeki girintiler pencerelerle donatılmış, mızrak ucu biçiminde kemerlere sahip nişlerle süslüdür. Bir kitâbe kuşağı merkezî hacmin üst kısmını çevreler. İbadet mekânının güney yönündeki türbe taştan mâmul, panolarla bezeli, oymalı ve boyalı bir mihraba sahiptir. Kubbenin taş pandantiflerindeki sarkıtlar da oymadır. Her ne kadar vakfiyede sûfiler ve vakfa bağlı diğer kişiler için çeşitli bölümlerden söz ediliyorsa da bu barınma birimlerinin hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

Caminin batı yönünde Kayıtbay'ın tahata geçmeden önce inşa ettirdiği, arabesk oymalı kubbesiyle küçük türbe yer alır. Diğer mezar yapıları ve bir mahfil de (mak'ad) mevcuttur. Söz konusu mahfil külliye'nin dışına açılan, kör kemerler içine alınmış bir dizi pencereyle donatılmıştır. Genelde olduğu gibi önemli bir mezar külliyesinde ikamete mahsus binalar da bulunmaktaydı. Caminin kuzey yönünde hayvanları sulamak için yapılmış, mızrak ucu biçiminde kemerlere sahip, oyma nişlerle bezeli bir yalağın izleri görülebilir. Daha da kuzeyde Kayıtbay'a ait rab'in cephesi yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıta'ü't-Tevfikıyye*, Bulak 1306, V, 69 vd.; L. A. Mayer, *The Buildings of Qāyṭbāy as Described in his Endowment Deeds*, London 1938; G. Wiet, *Les mosquées du Caire*, Paris 1966, s. 110-111; C. Kessler, *The Carved Masonry Domes of Mediaeval Cairo*, Cairo 1976, s. 30-31; Doris Behrens Abouseif, *Islamic Architecture in Cairo, an Introduction*, Leiden 1989, s. 144-147.

DORIS BEHRENS-ABOUSEIF

KAYLE bint MAHREME

(قبيلة بنت مخزومة)

Kayle bint Mahreme et-Temîmiyye

Kadın sahâbî.

Benî Temîm kabilesinin Anberoğulları koluna mensuptur. Benî Cenâb kabilesinden Habîb b. Ezher'le evlendi ve bu evlilikten üç kızı, bir oğlu dünyaya geldi. Kocasının ölümünden sonra çocuklarını amcaları Esveb b. Ezher zorla elinden aldı. Çocuklarını geri alabilmek için 8 (629) yılında Hz. Peygamber'den yardım istemek üzere Bekir b. Vâil kabilesinden Hureys b. Hassân eş-Şeybânî ile birlikte Medine'ye gitti ve müslüman oldu. Bu arada mesciddeki sohbetlere katıldı, Resûlullah'a çeşitli sorular sordu. Hureys b. Hassân eş-Şeybânî'nin müracaatı üzerine Benî Temîm kabilesinin de ortaklaşa kullandığı Dehnâ bozkırlarının Hz. Peygamber tarafından Benî Şeybân'a verilmesi düşünülürken kabilesinin haklarını başarıyla savundu ve arazinin Benî Temîm'in elinden çıkmasına engel oldu. Ayrıca zorla alınan kızlarının iade edilmesi ve kendisine yardımcı olunması hususunda Resûl-i Ekrem'den bir yazı aldı. Kayle bint Mahreme'nin Medine'ye gidişi ve İslâm'a girişile ilgili olarak kendi ifadesiyle nakdedilen ve dilcileri hayli meşgul eden uzun rivayet (İbn Sa'd, I, 317-320) edebî yönü yanında sabah namazının vaktinin tayini, hanımların mescidde namaz kılacakları yerin tesbiti, rızâsı alınmadan kadınların nikâha zorlanamayacağı, sahihsiz sular, araziler ve ağaçların halkın müşterek malı olduğu gibi konularda fikhî hükümler getirmiştir. Ayrıca müslümanların kardeş olduğuna, birbirleriyle yardımlaşmaları gerektiğine dair ahlâkî kurallar, Hz. Peygamber'in şemâiline dair çeşitli bilgiler ihtiva etmektedir. Düzgün konuşan ve haksızlığa boyun eğmeyen Kayle zühd hayatı ve özellikle gece ibadetine düşkünlüğü ile tanıtılmaktadır. Seher vakitlerinde vird olarak okuduğu söylenen münâcâtında (Taberânî, XXV, 12) bunu görmek mümkündür. Uzun müddet yaşadığı anlaşılan Kayle'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü Dâvûd, "İmâre", 36, "Edeb", 22; Tirmizî, "Edeb", 50; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 317-321; VIII, 312; a.mlf., *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye* (nşr. İzzet Ubeyd ed-Deâs), Beyrut 1405/1985, s. 41; İbn Hibbân, *eş-Şikâit*, III, 349; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), XXV, 7-13; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rîfetü's-*